

AZ ESTERHÁZYAK ÉPÍTKEZÉSE DOMBÓVÁRON

DIE BAUARBEITEN DER FAMILIE ESTERHÁZY IN DOMBÓVÁR

BUILDING OPERATIONS BY THE ESTERHÁZY FAMILY AT DOMBÓVÁR

A Dombóvár környékén gazdátlaná vált területet 1691-ben Esterházy Pál nádor vásárolta meg, így 1944 őszéig az Esterházy-család meghatározó szerepet játszott a település életében.

A dombóvári uradalom irányításához és ellenőrzéséhez jól működő szervezet kellett, annak élére uradalmi tisztikar, a szervezet számára hivatalok, a hivataloknak hely és épület, a tisztviselőknek lakás. Így a dombóvári igazgatási központ megalakulása együtt járt az uradalmi építkezések, az első komoly fejlesztések beindulásával Dombóváron. Ebben az időben már kialakultak azok az épületfajták, amelyekre az uradalmaknak működésük érdekében szükségük volt: a magtár, a hivatalok és tiszt lakóházak.

A többszintes magtár a mai Szepessy és Riesz József utcák között 1751-ben épült a gabonatermés tárolásának céljából. A magtárhoz a felrobbantott vár kőzetanyagát használták.

Az uradalom központja a templom környéke lett reprezentatív épületeivel. Itt épültek fel egymás után a hercegi házak L-alakú tömbjei, az utcafronton hosszasan elnyúló homlokzattal. Ezek a téglapépületek látványosan elkülönültek a jobbágyok fából emelt házaiktól, a szokásos faluképtől eltérő jelleget adtak Dombóvárnak. 1780 körül épült meg a templomtól déli irányban a hercegi hivatal és lakóház.

Ezt követték az uradalmat irányító tisztviselők újabb lakóépületei a templomtól északi irányban nyúló Széles utcában (ebből lett 1900-tól – nem véletlenül – Esterházy utca, ma Szabadság utca), valamint a Baross és Kossuth Lajos utcában. Az 1780-ban készült térkép összesen kilenc hercegi házat tüntet fel a településen, 1815-re kettővel bővült a számuk.

Utóbbi időszakban készült a későbbi uradalmi központi hivatal is (ez a mai Arany-sziget Idősek Otthona épülete). A volt Gyenis Antal Kollégiumnak helyet adó hatalmas épület, amely hercegi házként szolgált és a Napsugár Áruház helyén az ún. Dvorzsák-ház, amely Dvorzsák Rezső műszaki felügyelő otthona volt.

1810 körül épült a Korona Szálloda klasszicista stílusban, melyet az uradalom gazdatisztjeinek fogadására terveztek. 1900-as évek elején a község vette használatba, 1 korona jelképes összegért. Ekkor lett szálló és vendéglő. Esterházy Pál 1939-ben véglegesen a községnek ajándékozta az épületet. A háború után MSZDP-, majd MDP-székház lett, később pedig katonai raktár funkcióját töltötte be. 1955-től kultúrházként üzemelt egészen 1979-ig, amikor megépült az új művelődési ház.

A hercegi házak a barokk stílus leegyszerűsített formáit tükrözik, vízszintes és függőleges vakolatsávokkal szakaszokra osztott, egyébként sima homlokzattal, kisebb ablakdíszekkel (a kagylódíszítés a mai napig megmaradt a Platán Idősek Otthona homlokzatán).

Palatin Pál Esterházy kaufte die herrenlosen Gebiete in der Umgebung von Dombóvár im Jahr 1691, so spielte die Familie Esterházy bis zum Herbst 1944 eine bedeutende Rolle im Leben der Siedlung.

Zur Leitung und Kontrolle der Dombóvárer Domäne benötigte man eine gut funktionierende Organisation, dafür wurde ein Offizierskorps für die Domäne ernannt, für die Organisation sollten Ämter gewährleistet, für die Ämter Platz und Gebäude gesichert und für die Beamten Wohnungen zur Verfügung gestellt werden. Die Errichtung des Dombóvárer Verwaltungszentrums war mit den Bauarbeiten in der Domäne und den ersten erheblichen Entwicklungen eng verbunden. Derzeit entstanden schon die unterschiedlichen Gebäude – wie der Getreidespeicher, Ämter und Wohnhäuser für Offiziere – die zum Funktionieren der Domänen benötigt wurden.

Der mehrstöckige Getreidespeicher wurde zwischen den heutigen Strassen Szepessy und József Riesz 1751 zur Lagerung der Getreide gebaut. Für den Getreidespeicher wurde das Steinmaterial der explodierten Burg benutzt.

Das Zentrum der Domäne wurde die Umgebung der Kirche mit den repräsentativen Gebäuden. Hier wurden eine Reihe von L-förmigen Häuser für Fürsten mit langen Fassaden erbaut. Diese Ziegelgebäude separierten sich sichtbar von den Holzhäusern der Leibeigenen und dadurch hatte Dombóvár einen anderen Charakter als ein gewöhnliches Dorf. Um 1780 wurde das Fürstenamt und Wohnhaus südlich von der Kirche erbaut.

Es folgten neuere Wohngebäude der Beamten in der Domäne, in der nördlich von der Kirche erstreckende Straße, „Széles“ (sie erhielt den Namen ab 1900 – nicht zufällig – Esterházy Straße, heute Szabadság Straße) und in der Baross Straße und Lajos-Kossuth-Straße. Auf dem Stadtplan von 1780 sind insgesamt 9 Fürstenhäuser in der Siedlung aufgezeichnet, 1815 erhöhte ihre Zahl um zwei.

Derzeit wurde auch die spätere Zentralstelle in der Domäne errichtet (das ist heute das Gebäude des Altersheims Arany-sziget (Goldene Insel)). Außerdem stammen noch zwei Gebäude aus dieser Zeit, das riesige Gebäude, das das ehemalige Schülerwohnheim Antal Gyenis beherbergte, und als Fürstenhaus diente, weiterhin das sogenannte Haus Dvorzsák an der Stelle des Napsugár (Sonnenstrahl), das das Zuhause vom technischen Überwacher Rezső Dvorzsák war.

Um 1810 wurde das Gebäude Korona (Krone) im klassizistischen Stil erbaut, das in der Domäne für den Empfang der Wirtschaftsbeamten geplant wurde. Am Anfang der 1900er Jahre benutzte die Gemeinde das Gebäude für einen symbolischen Betrag von einer Krone (altes Zahlungsmittel). Derzeit wurde es Hotel und Gaststätte.

Pál Esterházy schenkte der Gemeinde das Gebäude 1939 endgültig. Nach dem Krieg wurde es als Gebäude der Sozialdemokratischen Partei Ungarns (MSZDP), dann der Demokratischen Partei Ungarns. Später fungierte es als Militärlager. Seit 1955 funktionierte es als Kulturhaus bis 1979, als das neue Kulturhaus errichtet wurde.

Für die Fürstenhäuser sind die vereinfachten Formen des Barocks charakteristisch, mit horizontalen und vertikalen Verputz gegliederter, glatter Fassade und kleineren Türschmücken (die Muschelverzierung an der Fassade des Altersheims Platán) ist bis zum heutigen Tag erhalten geblieben.

Unclaimed lands in the surroundings of Dombóvár were purchased by Palatine Pál Esterházy in 1691; therefore the Esterházy family played a dominant role in the life of the settlement until the fall of 1944.

A properly operating organization was required for the control and supervision of the Dombóvár demesne, to be headed by domanial officers, and in need of locations and buildings for offices, and lodgings for officials. Therefore the establishment of the Dombóvár administration center was accompanied by the launch of building operations, the first substantial developments on the demesne of Dombóvár. Building types required for estate operations—granary, offices, officers' residential buildings—had been evolved by this time.

In 1751, a multi-storey granary was built between today's Szepessy and Riesz József Streets to store grain crops. Stones from the exploded castle were used for building the granary.

The vicinity of the church came to be the center of the demesne with its stately buildings. L-shaped blocks of ducal mansions with long street façades were erected here one after the other. These brick buildings were showily separate from wooden houses erected by serfs, endowing Dombóvár with a character distinct from the usual image of villages. The ducal office and residence were built to the south of the church around 1780.

These were followed by additional residential buildings of officials managing the demesne in "Széles" (Broad) Street northward from the church (renamed—far from by accident—to Esterházy Street in 1900, and Szabadság Street today), and in Baross and Kossuth Streets. The map produced in 1780 indicates a total of eight ducal houses in the settlement, with two more by 1815.

It was in this latter period that the later central office of the demesne was completed (the building of today's Arany-sziget Retirement Home), including the monumental building formerly accommodating Antal Gyenis Hostel, serving as a ducal mansion, and the so-called Dvorzsák Mansion in the place of Napsugár, home of technical inspector Rezső Dvorzsák.

The Korona mansion was built around 1810 in the Classicist style, designed for receiving demesne superintendents. In the early 1900s, it was put into use by the village for a symbolic charge of 1 korona. It was converted into a hotel and restaurant at this time. The building was finally donated to the village in 1939 by Pál Esterházy. After the war, it came to be an MSZDP and MDP headquarters; later on it functioned as a military warehouse. From 1955 to 1979 it operated as a cultural center, until the new community center was built.

Ducal mansions are characterized by simplified forms of the Baroque style, with otherwise plain façades divided into sections by horizontal and vertical plaster bands and minor decorations around windows (with shell ornaments still preserved on the façade of Platán Retirement Home).

FORRÁS • QUELLE • SOURCE

Takács Istvánné: *Felsőleperd. Dombóvár, 2013.*

